

EKOLOGIK TARBIYA VA INSON SALOMATLIGI.**Ro`ziyeva Nazira Yodgorovna***Termiz muhandislik texnologiya instituti o`qituvchisi*

Anotatsiya: *Ekologik tarbiya – ahloqiy tarbiyaning ajralmas qismidir. Kishilarda ekologik ong hamda tafakkurni, ekologik dunyoqarashni hosil qilish orqali Atmosfera xavosini softligini asrash kelajakda sog`lom muxit ta`rzini yaratishga assosiy manbad ekanligi haqida tushunchalar berilgan.*

Калит сўзлар: *Ekologik muammolar, Ekologik tarbiya Ekologik ta`lim , Atmosfera havosining , aholi sog`ligi, Tabiatni muhofaza.*

Asosiy qisim: Mamlakatimizda ekologiya va atrof-muhit muhofazasi uzluksiz ta`lim tizimining tarkibiy qismi sifatida rivojlantirilmoqda.. O`zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo`yicha Harakatlar strategiyasida “Atrof tabiiy muhit, aholi sog`ligi va genofondiga putur yetkazuvchi ekologik muammolarning oldini olish” dolzarb vazifa sifatida belgilangan. Jumladan, ekologik muammolar yechimi tabiat va jamiyat majmuasining ichki mutanosibligi, biosfera muvozanati insonning tabiatga nisbatan ijtimoiy ekologik tushunchalarni shakllantirish asosida axloqiy-madaniy mazmunga ega bo`lishi mumkin. Ekologik tushuncha insoniyatning tarixiy rivojlanish jarayonida tabiatni muhofaza qilishga qaratilgan nazariy-ilmiy g`oyalarning majmuasi bo`lmasdan, ma`lum jamiyatda yashayotgan shaxslarning ruhiy holatlari, hissiyotlari, kayfiyatlari va intilishlarini ham qamrab ekologiya maqsad manfaatlar doirasida mushtarakligini ifodalaydi. Keyingi davrlarda – fan va texnika yutuqlariga asoslangan insoniyatning tabiatga ko`rsatgan ta`siri nihoyatda kuchaygan bir paytda tabiatni, undagi ekologik muvozanatni asrash nihoyatda muhim muammolardan biri hisoblanadi. Shuning uchun ham kelajak avlodni ekologik jihatdan savodli va yetuk kishilar qilib tarbiyalash, bu borada yoshlar ongida ekologik tushunchani shakllantirish hozirgi davrning dolzarb muammosidir. Tabiat muvozanatini to`g`ri tushunmaslik natijasida inson o`zi yashab turgan muhit tabiiy holatining ota buzilishiga sababchi bolmoqda. Tabiatni muhofaza qilish, yoshlarni ekologik, estetik, ma`naviy va mehnat bilimlarini berish bugungi kunning dolzarb masalalaridan hisoblanadi. Insonning tabiatdagi ornini aniq belgilash shart, uning javobgarligini oshirish va hosil bolgan yangi kuchlarini biosferani yaxshilashga yonaltirish kerak boladi. Shu narsani alohida qayd qilish kerakki, har bir odam ozi yashab turgan joyni kuzatabiladigan, uning tarixini, tarkibini, organik va mineral komponentlarini to`liq o`rgangan bolishi shartdir. Bu mas`uliyatli vazifani bajarishda o`quvchilarga va barcha yosh avlodga berilayotgan ekologik ta`lim-tarbiyaning ahamiyati benihoya kattadir. O`zbekiston Respublikasi Vazirlar

Ekologik ta`lim masalasiga befarq qaramaslik kerak, uni hayotga tez tatbiq qilishimiz lozim (bog`cha, maktab, litsey, kollej, institut). Biz ekologik muvozanatni buzganimiz uchun Orol dengizi atrofida qishloq xojaligida yol qoyilgan xatolar

dengizning qurishiga olib keldi, bu esa oz navbatida ana shu viloyatlardagi aholi yashash sharoitlarining yomonlashishiga va har xil kasalliklarning kuchayishiga sabab bolmoqda. Tabiat bilan jamiyat ortasidagi shu sabablarning buzilishi har xil ekologik ziddiyatlarni keltirib chiqaradi. Xususan Amudaryo quyi qismida hosil qilingan ekologik fojia, yana har xil o`ta zaharli moddalarning dehqonchilikda ishlatilishi, daryo suvlaridan to`g`ri foydalanmaslik, mineral o`g`itlarning notogri va me`yorida yuqori ishlatilishi, kollarning qurishi mintaqada ekologik muvozanat buzilishiga olib keldi.

Hozirgi kunga kelib atmosfera havosi chiqindilar bilan ifloslanishi jadal sur`atlar bilan rivojlanib bormoqda. Atmosfera havosining zararli gazlar, chang, qurum, tumanlar bilan ifloslanishi **o`z navbatida insonlarda allergiya, pnevmoniya, bronxial astma va rak kasalliklarini uyg`otmoqda..** Surxondaryo viloyatining Sariosiyo hududiga Tojikistonning Mirzo Tursunzoda shahrida joylashgan aluminiy zavodi chiqindilarining asorati tufayli bu yerda bir qancha kasalliklar sodir bo`lmoqda. Ayniqsa bolalar o`rtasida qon va qon yaratuvchi a`zolar, asab tizimi hamda sezish a`zolari, suyak-mushak tizimi kasalliklari ancha ko`paygan. Keltirilgan ma`lumotlardan ko`rinib turibdiki, aluminiy zavod ishlab tursa **atrof-muhit, tuproq va suv ftor, oltingugurt, ikki oksidli azot, benzopiren bilan ancha bug`lanishga sabab bo`ladi.** Bu holat esa aholi o`rtasida umumiy kasallanishni ko`payishiga olib kelayapti. Respublikamizda sanoat va kon-metallurgiya kombinatlaridan chiqadigan birikmalar, neft mahsuloti chiqindilari, mis, xrom, oltingugurt va boshqa zaharli moddalar oqova va daryo suvlariga tashlab yuborilmoqda. Ayniqsa, jadal sur`atlar bilan rivojlanib borayotgan qurilish materiallari ishlab chiqarish (sement zavodlari) atmosfera havosini ifloslanishiga jiddiy ta`sir korsatmoqda.

Respublikamizda havoni eng zaharlovchi manba avtomobil transporti hisoblanadi. Ular tarkibida barcha tirik jonzodni zaharlovchi qorgoshin birikmalari bor. Toshkent atmosferasiga avtomobil gaz chiqindilari bilan har xil ifloslantiruvchi moddalar tushadi. Keyingi yillarda O`rta Osiyo sharoitida qishloq xojalik ancha jadallashdi. Ekin maydonlari kengaydi. Tuproqqa solinadigan oqitlar miqdori oshib bormoqda. Mineral oqitlar, zaharli ximikatlarning keng qollanilishi tuproqda va keyinchalik osimliklar va hayvonlardan olinadigan mahsulotlarda kadmiy, qorg`oshin, simob, ftor va tabiiy radionukleidlarning miqdorining oshishiga olib kelmoqda. Sug`oriladigan yer maydonlarining kengayishi natijasida O`rta Osiyo respublikalarida ekologik sharoitning juda murakkablashuviga olib keldi.

O`rta Osiyo mintaqasi ekologiya tizimida vujudga kelayotgan ijtimoiy ekologik vaziyat aholi salomatligiga salbiy ta`sir korsatmoqda. Keyingi 15 yilda faqat Ozbekistonning ozida katta yoshdagi aholi va bolalar orasida kasallik muntazam o`sib borgan. Bugungi kunda O`zbekiston yirik sanoat va agrar mintaqaga aylangan bolib, kelajakda mashinasozlik, energetika, kimyo, gaz, qurilish hamda oziqovqat sanoati, transport majmuyini yanada rivojlantirish ko`zda tutilmoqda. Holbuki, ishlab chiqaruvchi kuchlarning rivojlantirilishi respublika ijtimoiy ekologik tizimini holatiga muayyan darajada salbiy ta`sir ko`rsatadi. Buning oldini olish uchun:

1. Yirik hududiy sanoat komplekslari joylashgan tumanlarda tabiatni muhofaza qilish muamolarini hal qilish;

2. Orol va orol bo'yi muammolari, suv resurslarini muhofaza qilish va ulardan oqilona foydalanish;

3. Agrosanoat kompleksida ekologik muammolarni hal qilish;

4. Tabiatdagi suvlarning sanoat chiqindilari, pestitsidlar va mineral o'g'itlar bilan ifloslanishga yo'l qoymaslik;

5. O'simlik va hayvonot dunyosini muhofaza qilish hamda qayta tiklash, milliy bog'larni kengaytirish va boshqalar. Yuqorida qayd qilib otilgan masalalarni hal qilishda va vatanimizda ekologik muvozanatni asrash uchun ekologik ta'lim, tarbiya va tabiatni muhofaza qilish masalalarining ilmiy asoslarini chuqur va har tomonlama o'rganishga, inson faoliyati natijasida biosferada ro'y berayotgan hodisalarning sabab va qonuniyatlarini tahlil qilish asosiy masalalardan hisoblanadi. Tabiatni muhofaza qilish, yoshlarni ekologik, estetik, ma'naviy va ularni mehnatga o'rgatish hozirgi kunning dolzarb masalalaridan hisoblanadi. Ekologik ta'lim, tarbiya litsey, kollej va oliy o'quv yurtlarining talabalarini o'z ichiga oladi. Unda tabiat go'zalliklarini sevish, ulardan estetik zavq olish ruhida tarbiyalashni taqozo qiladi. Yosh avlodga ekologik ta'lim va tarbiya berish murakkab, uzoq davom etadigan jarayon hisoblanadi. Yoshlar tabiat haqidagi dastlabki tasavvurlarni odatda o'z uylarida oladilar. Yoshlari ulg'aygan sari ularning tabiatga bo'lgan munosabatlari ijobiy tomonga o'zgarib boradi. Shuning uchun ham ota-onalar o'z farzandlarini ekologik masalalar haqidagi tushunchani ularning ongiga singdirib, tabiatni sevish tuygusini shakllantirib borishlari shart. Yoshlarda ekologik madaniyatni shakllashtirish uchun barcha oliy o'quv yurtlarida ekologiya fanini chuqurroq va mukammal o'qitish lozim. Ana shundagina yuqorida aytib o'tilgan muammolarni bajarish oson bo'ladi. Hozirgi kunda ekologiya fanini barcha o'quv yurtlarida o'qitish maqsadga muvofiq bo'ladi. Tabiatni muhofaza qilish va ekologik tarbiya masalasi pedagogika hamda psixologiya masalalarining eng muhim tarbiyaviy qismidir.

Insonlarda tabiat qonunlariga to'la rioya etish to'g'risida va bu sohada Vatan, xalq, Davlat hamda kelajak avlod oldidagi burch tuyg'usi va mas'uliyat hissi yaratilmasa, ularda to'la ekologik ong va tafakkur hosil bo'lmaydi. Ekologik ong va tafakkurga ega bo'lgan inson o'z mehnat faoliyatida tabiatga ta'sir etish qanday oqibatlarga olib kelishi mumkinligini oldindan ko'rib, ongli ravishda ish ko'radi.

XULOSA Ekologik ta'lim masalasiga befarq qaramaslik kerak. Ekologik tarbiya – ahloqiy tarbiyaning ajralmas qismidir. Kishilarda ekologik ong hamda tafakkurni, ekologik dunyoqarashni hosil qilish tabiatni to'g'ri tushunishga yordam beradi va kelajakda sog'lom hayotiy muhitni yaratishga kafolat beradi. Kelajak avlod uchun go'zal tabiatimiz go'zalligicha qolaveradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Shamshetova A. «Ekologik ta'lim-tarbiyaning psixologik- pedagogik jihatlari» Xalq ta'limi. – Toshkent. -2009. -2-son. -B. 113117
2. Xolliev I, Ikromov A Ekologiya (kasb- hunar kollejlari uchun) o'quv qo'llanma Toshkent – Mehnat nashriyoti -2001y-207 b
3. Ergashev A. Umumiy ekologiya. - T.: O'zbekiston, 2003. - 464 b.
4. Ismoilova Sh. «Ekologik madaniyatni shakllantirishda interfaol uslublar» Xalq ta'limi. – Toshkent, – 2008. -2 – son. – B. 38-42.
5. Ismatov I.Sh. O'quvchilarda atrof-muhitga mas'uliyatli munosabatni shakllantirish (Anorganik kimyo ta'limi misolida). Ped. fan. nom diss. avtoref. – Toshkent, 2006.
6. P.S.Sultonov ekologiya va atrof –muxitni muxofaza qilish asoslari. «musiqa» nashriyoti Toshkent 2007 261-268 b.